

СОЦІАЛЬНА ДОКТРИНА КАТОЛИЦИЗМУ ЯК ОСНОВА ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ ІЗ ПОЛІТИЧНИМИ ПАРТІЯМИ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ

Досліджено документи та літературу щодо соціальної доктрини Української Греко-Католицької Церкви. Викладений її погляд на проблеми соціально-політичного життя Західної України та можливості взаємодії із українськими політичними партіями.

Ключові слова: соціальна доктрина, католицизм, партія, взаємодія, політична історія, Західна Україна.

Исследованы документы и литературу относительно социальной доктрины Украинской Греко-Католической Церкви, ее взгляд на проблемы социально-политической жизни Западной Украины и возможности взаимодействия с украинскими политическими партиями.

Ключевые слова: социальная доктрина, католицизм, партия, взаимодействие, политическая история, Западная Украина.

Documents and literature about Social doctrine of Ukrainian Greek-Catholic Church, its view on social and political life in Western Ukraine, and its capacity to interact with Ukrainian political parties were analyzed.

Key words: the social doctrine, Catholicism, party, interaction, Political history, the Western Ukraine.

В політичній історії Західної України відомі приклади взаємодії ряду політичних партій з Церквою, клерикальними та світськими організаціями, створеними під її егідою, особливо, у передвиборчий час. Сприяння утвердженню принципів та ідеалів одних політичних сил та опір для поширення інших залежить не від примх ієрархії тої чи іншої Церкви, а від світоглядних основ їх діяльності в суспільно-політичній ділянці життя суспільства, які знаходять своє відображення у розвиткові соціальної доктрини Церкви.

Беручи до уваги значний авторитет Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ) в західно-українському суспільстві, тісний зв'язок її ієрархії з українськими громадськими та політичними діячами, участь у змаганні українського політикуму за загальне та рівне виборче право для українців та інші прояви політичної активності греко-католицького духовенства, великий інтерес викликає розвиток соціальної доктрини УГКЦ, її вплив на можливість взаємодії з одними

українськими політичними партіями та неможливість встановлення якісного діалогу з іншими. При цьому, чинники, що ставлять УГКЦ в конфронтацію до деяких політичних сил та ідеологічних течій, що їх представляють, в сучасних дослідженнях розкривається лише частково та констатується як доведений факт, залишаючи поза увагою ряд факторів, що об'єктивно зумовлюють такий стан.

Мета роботи полягає у дослідженні основних компонентів соціальної доктрини УГКЦ та світоглядних джерел співпраці УГКЦ з українськими партіями.

Дана проблема є недостатньо опрацьована вітчизняними дослідниками. Питання соціально-економічної та політичної сфер життя розкриті у Енцикліці Папи Івана Павла II «Сотий рік», Документах II Ватиканського Собору, а також пастирських посланнях митрополита А. Шепицького. Деякі аспекти розвитку католицької соціальної доктрини (в т. ч. й УГКЦ) розкриті у працях О. Волинець, І. Гладилевича, А. Колодного. Ряд розвідок, що стосуються взаємовідносин УГКЦ

та партій лівого спрямування, а також співставлення соціалістичної ідеології та соціальної доктрини католицизму, було розроблено в першій пол. XX ст. Д. Бориском, М. Марисюком, П. Маргіновим, І. Франком.

Для окреслення характеру і ролі УГКЦ у політичному житті України хочемо навести думку А. Колодного: «греко-католицька духовність не є суцільно релігійною у своїх виявах, бо їй притаманне опікування не лише душею людини, а й її політичним спрямуванням» [4, с. 43]. У посланні до духовенства, даному у 1940 р., митрополит А. Шептицький зауважив, що «є безперечно великою прикметою душпастирів, коли скоро орієнтуються в потребах людей і скоро уміють приміняти до тих потреб свої науки... А все ж таки треба у добрій проповіді пам'ятати на потреби людей, в даній епосі і в даній парохії» [9, с. 42]. УГКЦ має розвинену і апробовану часом соціально доктрину, яка допомагає їй бути обізнаною у суспільно-політичних та економічних реаліях життя суспільства, вчасно відгукуватися на обставини життя вірних, які постійно видозмінюються і ставлять перед віруючими нові завдання та виклики.

Важливо зауважити, що особливості економічного, соціального та політичного життя не є безпосереднім об'єктом аналізу католицизму – в центрі уваги перебувають морально-релігійні аспекти проблеми [2, с. 180].

Переломною у відношенні Католицької Церкви до суспільно-політичної сфери життя суспільства стала Енцикліка Папи Лева XIII «*Rerum Novarum*» («Нові речі») (1891 р.), у якій, згідно з вченням Церкви, Папа вирішив соціальне питання між робітниками та панамі. У цьому документі Папа засудив як надмірний капіталізм, так і соціалізм. Не надаючи абсолютної цінності приватній власності, Папа стояв на позиції, що майно (маючи на увазі різні підприємства та землю) повинно належати одному власникові, але цей власник не може зловживати своїм становищем, а повинен виплачувати своїм працівникам справедливую, гідну заробітну платню. Так само робітники не мають права насильницькими методами відбирати майно у цього власника [11, с. 20].

У ряді Енциклік – «*Quadresimo anno*» («Сороковий рік», 1931, Папа Пій XI), «*Pacem in terris*» («Мир на землі», 1963, Папа Іван XXIII), «*Populorum progressio*» («Поступ народів», 1967, Папа Павло VI), «*Laborem exercens*» («Працею своєю», 1981, Папа Іван Павло II), «*Sollicitudo rei socialis*» («Гурбота про соціальні справи», 1987, Папа Іван Павло II) та інших, – висвітлювались проблеми соціально-економічного, культурного та політичного життя католиків [12, с. 22-27]. Низка проблем соціально-економічного розвитку отримала висвітлення також у документах II Ватиканського Собору, що відбувся в 1962-1965 рр. Зокрема, Душпастирська Конституція про Церкву в сучасному світі ключем до встановлення загального блага в соціально-економічній ділянці життя бачить

повагу та розвиток концепції гідності людини [15, с. 271]. Власне, відсутність власної держави, військовий стан, міжнаціональна та міждержана напруга та інші суспільні обставини здійснюють вплив на моральну поведінку особи, позбавляють гідності, відволікають від здійснення свого вищого покликання. В обставинах, коли світська еліта з огляду на дані обставини віддаляється від народу, не здатна зрозуміти та відстояти на державному рівні його інтереси, ці функції переймає на себе Церква [2, с. 182]. При цьому, Церква свідомо того, що суспільно-політична функція не може бути ключовою в діяльності Церкви.

З нагоди 100-ї річниці послання «*Rerum Novarum*», Папа Іван Павло II видав Енцикліку «*Centessimus annus*» («Сотий рік»), в якій продовжив аналіз суспільно-політичної реальності з точки зору католицької соціальної доктрини, доповнивши Енцикліку Папи Лева XIII з урахуванням нових обставин життя суспільства. Папа Іван Павло II обґрунтував не лише економічну та правову необхідність збереження приватної власності, але й виокремив психологічний аспект проблеми: особа, що володіє майном, здатна проявляти ініціативу та відповідальність, бути незалежною від державних контролюючих органів [11, с. 31], а доктрина соціалізму перетворює особу в гвинтик державного механізму, залежного, пасивного користувача тими обмеженими благами, які виділяє для неї влада.

Усвідомлюючи, що людина перебуває під тиском обставин буденного життя, яке здійснює вплив на її моральну поведінку, Енцикліка «*Rerum Novarum*» надала суспільній діяльності Католицької Церкви певного напрямку і окреслила принципи, згідно яких католицьке духовенство може орієнтуватися у змінних обставинах життя. Дух соціальної доктрини УГКЦ формувався під визначальним впливом митрополита А. Шептицького, який жив та провадив душпастирську діяльність у складні часи міжнаціональної та міжкласової напруги. У своїх посланнях до духовенства та вірян митрополит неодноразово звертався до проблем життя українців: бідність, голод, соціальна несправедливість, безробіття тощо.

У перші роки роботи на митрополичому престолі, А. Шептицький видав пастирське послання до духовенства «О Квестії Соціальної» (1904 р.), в якому містилися актуальні питання суспільної ділянки життя народу, зміст та принципи роботи духовенства із вірянами різних соціальних прошарків. Власне, попри зовнішню схожість прагнень УГКЦ та соціалістів до покращення соціально-економічного життя українців, митрополит підкреслив принципову відмінність соціальної доктрини католицизму від положень прихильників соціалізму, яким притаманна відсутність морально-етичних та релігійних принципів [8, с. 142], які були б спроможні застерегти населення від насильства та нетерпимості у боротьбі за рівність та права.

Різниця у поглядах на розвиток української держави і систему суспільних відносин, виявила

неспроможність взаємодії УГКЦ та організацій, створених під її егідою, із рядом політичних сил, зокрема тими, що сповідували соціалістичні ідеали. Серед таких партій можна виділити Українську Соціалістично-Радикальну Партію (УСРП). Ряд виступів та публікацій активістів УСРП характеризувалися гостро негативним відношенням до діяльності духовенства, його політичної та громадської активності, як шкідливої для національного та суспільно-економічного розвитку українського народу. За висловом І. Франка, соціалісти-радикали виступали проти «надуживання тих установ (церковних, – Я. У.) і обрядів до визискування, обдирання і отуманювання народу» [13, с. 5]. Отже, ця партія виступала за усунення релігії у сферу особистої справи, яка б не мала впливу на політичні погляди віруючих, тобто, прагнула розділити життя особи на публічно-політичне (в якому не було б місця для релігійних почуттів та переконань) та особисте (в якому особа за бажанням могла сповідувати релігію).

Із свого боку, в УГКЦ була сформована негативна думка щодо ряду програмних позицій даної партії. Зокрема, критиці піддався принцип про відділення Церкви від держави, бо це загрожує витісненню релігії з усіх сфер життя суспільства, а разом з тим і морально-етичних засад християнства. Джерелом побоювань українських греко-католицьких кіл перед можливим відділенням Церкви від держави лежить у тому, що за таких умов Церква має перетворитися на організацію, спілку людей за інтересами, тобто постати перед державою на рівні з, наприклад, «клубом курців» та іншими подібними товариствами. Це веде за собою ряд інших змін: відпадає державне фінансування на церковні справи; з публічного життя зникають прояви побожності, такі як богослужіння з приводу державних свят; відмінюються духовні посади в державних організаціях та установах (армії, лікарні, виховних закладах та карних інституціях); Церква перестає долучатися до роботи в школах; Церква перестає бути учасником інших сфер життя людей (шлюб чи похорон) [10, с. 10]. На глибоке переконання УГКЦ, ефективною моделлю взаємодії Церкви та держави є «ограничена злука церкви з державою, бо обидві себе взаємно потребують й обидві працюють по волі Бога над вихованням і культурним поступом людства» [10, с. 5], оскільки Церква вчить людей морально-етичним нормам, відповідальності, заохочує до виконання обов'язків перед Богом та людьми.

УГКЦ чітко визначилася у своєму відношенні до ідеології соціалізму та комунізму, критикуючи їх доктрини не лише за їх антирелігійну та антицерковну спрямованість, але й через головний лозунг, спрямований на поширення цих політичних течій в суспільстві – скасування приватної власності. Перш за все Церква захищала право власності кожного на землю. Для українця земля, це – дім, засіб виживання та самореалізації через працю на ній. Українці

вкладали багато зусиль для того, щоб підтримати родючість власної землі, тому її націоналізація розглядалася Церквою не як класове зрівняння, а як грабіж, позбавлення людини стимулу до розвитку та працелюбності: «І чиж дозволяє на се справедливість, щоби хтось чужий забирав і користав з сего, до чого інший прийшов тяжкою працею і кривавим потом?!» [3, с. 11]. Захищаючи право приватної власності, УГКЦ вносить певні застереження щодо користування майном. Оскільки «...богач не є неограниченим паном і власником, але відвічальним управителем Богом йому наділених ленних дібр» [14, с. 8], вона закликає людей пам'ятати про суспільний характер власності, тобто бути готовим поділитися своїми грошима з тими, хто їх конче потребує (милостиня, благочинність тощо).

УГКЦ зауважує, що в робітничих товариствах можуть поширюватися антирелігійні і загалом ворожі до Церкви погляди (комуністичні, соціалістичні, радикальні тощо), що призводить лише до непорозуміння та зростання напруги між різними соціальними верствами, а також між віруючими та невіруючими громадянами [3, с. 42]. Обов'язком християнина, в такому випадку, є утримання християнського духу в таких спілках. Варто зауважити, що УГКЦ не закликала державу боротися з такими організаціями властивими саме їй методами, але спонукала своїх вірних до утворення робітничих товариств та союзів, які носили б християнський характер. Католик зобов'язаний також брати активну участь у політичному житті, оскільки перед ним стоїть ряд завдань, серед яких: захист прав, свободи і власності своєї Церкви; нагадування політикам про суспільні норми моралі; законодавчий захист святості подружжя, родини, виховання дітей і недоторканість ненароджених дітей; протидія тим політичним ідеологіям, які можуть поширити серед католиків хибний світогляд (лібералізм, соціал-демократія, комунізм, вільнодумство тощо) [5, с. 40-45].

На протигагу соціалістичній «навалі», прихильники християнського характеру суспільно-політичної діяльності пропонують підтримати ті політичні партії, які у своїй ідеології та діяльності не суперечать основам християнського вчення і не прагнуть до фізичного знищення або дискредитації Церкви в очах народу. Якщо немає можливості приєднатися до таких партій, то потрібно їх створити [7, с. 108]. Так, свого часу з греко-католицького духовенства та вірних даної Церкви було утворено ряд політичних та громадських організацій, які більшою чи меншою мірою здійснювали вплив на політичне життя Західної України. До них відносимо Християнсько-суспільну партію (ХСП), Українське християнське об'єднання (УХО), Українську Католицьку Народну Партію (УКНП), а, згодом, Українську Народну Обнову (УНО), які представляли консервативний напрям української політики; а також неполітичну організацію, створену з ініціативи митрополита

А. Шептицького, Український Католицький Союз (УКС), до діяльності якого долучилися також єпископи та інші представники духовної та світської інтелігенції.

Греко-католицьке духовенство було активним учасником утвореної у 1925 р. партії «Українське національно-демократичне об'єднання» (УНДО), до народного комітету якої увійшли 24 священники. Зокрема, напередодні виборів 1928 р. цьому об'єднанню надало підтримку, утворене з ініціативи греко-католицького єпископа Г. Хомишина УХО, створене з метою протидіяти прорадянським настроям в Галичині.

Важливо зауважити, що необмежений контроль над усіма проявами життя суспільства з боку соціалістичної влади має суттєві негативи, зокрема, борючись з «ворогами пролетаріату», ставлячи їх поза законом, соціалістична влада не визнає законодавчих (та моральних) рамок у цьому протистоянні [7, с. 28]. М. Марисюк погоджується з тим, що Церква повинна забороняти своїм вірним читати соціалістичні часописи та належати до соціалістичної партії, засуджує організації та товариства, що діють під впливом соціалістичної ідеології. Він також погоджується з тим, щоб священники не сповідали членів таких організацій та товариств. Останнє здається несправедливим та таким, що може викликати обурення з боку віруючих, проте ця позиція має логічну причину: священник не може відпустити гріхи тим, хто не усвідомлює хибності і шкоди своєї поведінки для віри і не бажає розірвати зв'язки із «шкідливою» соціалістичною ідеологією [6, с. 17].

Узагальнюючи вищесказане, хочемо навести думку Д. Бориско про несумісність християнського та соціалістичного світобачення, оскільки обидві ідеї є взаємно суперечливими [1, с. 43]. Християнин не може бути соціалістом, головним чином, з трьох причин: 1) бо соціалістичне вчення не відповідає з ученням Християнської Церкви; 2) бо соціалізм вкрай ворожо відноситься до будь-якої релігії, особливо до християнства. Не

менш важливою є третя причина: націоналізація церковного майна, фактично, означатиме вилучення тих сил та коштів, вкладених віруючими у побудову цього майна (храму). Таким чином люди не будуть певні у тому, що зможуть за нових суспільно-політичних умов задовольняти свої релігійні потреби [7, с. 115].

Сьогодні, в умовах розвитку демократії, ідеологічного та релігійного плюралізму і відокремлення Церкви від держави, змінилося відношення УГКЦ до політичної дійсності. При цьому, незмінною залишилася національно-державницька позиція цієї Церкви, її прихильність до демократичних ідеалів. Декларуючи відстороненість від прямої участі у політиці, УГКЦ поступ держави вбачає у напрямку демократії, засуджує радикально-націоналістичні та ліво-екстремістські погляди.

Отже, ХХ ст. відзначилося розвитком соціальної доктрини католицизму, що дало змогу Католицькій Церкві знайти своє місце в сучасному світі, який динамічно змінюється, в житті християн та у взаємодії з іншими релігійними та світськими інституціями.

УГКЦ має розвинену соціальну доктрину, яка дозволяє їй бути обізнаною з життям своїх вірних не лише у ділянці релігійного життя, але й у сфері економічних та суспільно-політичних відносин. Це дає змогу УГКЦ вчасно та ефективно відповідати на виклики часу, будувати свою душпастирську роботу не абстрактно, а з урахуванням складних обставин громадського життя.

З іншого боку, соціальна доктрина УГКЦ визначає відношення даної Церкви до суб'єктів політики: дозволяє схвалювати програмні засади одних партій, та ставить під сумнів можливість для діалогу з іншими. Принципові світоглядні відмінності між доктринами католицизму та соціалізму ставлять їх у своєрідну опозицію, що в першій пол. ХХ ст. спонукало греко-католицькі кола активізуватися на політичному полі, утворюючи політичні та громадські організації, які мали на меті відстоювання власне християнських принципів у політиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бориско Д. Соціалізм а Релігія. – Монреал: Накладом Ів. Гниди, 1916. – 48 с.
2. Волинець О.О., Гетьманчук М.П., Ржиський Л.П. Українська Греко-Католицька Церква і держава: теорія та практика взаємодії. – Львів: Видавництво НУ «Львівська політехніка», 2007. – 264 с.
3. Гладилевич Ів. Робітниче питання й Католицька Церква // Правда. – 1929. – Серія 1. – Число 7. – 47 с.
4. Колодний А.М. Феномен релігії. – К.: Світ знань, 1999. – 52 с.
5. Коплер Л. Релігія й політика / З нім. оригіналу переклав М.П. – Львів: Накладом Організаційного Комітету УКНП (Української Католицької Народної Партії), 1932. – 128 с.
6. Марисюк М. Чи соціалісти мають слухність? – Жовква: Друкарня ОО. Василян у Жовкві, 1936. – 32 с.
7. Мартінов П.А. Можливо ли верующому христіанину бытъ соціалістомъ? – Харбинь: б.в., 1921. – 118с.;
8. Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944. Том II. Церква і суспільне питання. Кн.1. Пастирське вчення та діяльність / За ред. Кравчук А. – Львів, 1998. – 572 с.
9. Письма-послання Митрополита Андрея. – Йорктон; Саск: Відбитка з Логосу, 1961. – 80 с.
10. Релігія і держава // Правда. – Серія 1. – Число 10. – 1929. – 24 с.
11. Сотий рік. Centesimus annus. Енцикліка Вселенського Архієрея Івана Павла II з нагоди сотої річниці Енцикліки *Regum Novarum*. – К.: Видавничий відділ «Кайрос» Київського Коледжу Католицької Теології св. Томи Аквінського, 2001. – 102 с.

12. Соціальна доктрина Церкви (Збірник статей). – Львів: Свічадо, 1998. – 300 с.
13. Франко І. Радикали, релігія і попи. – Львів: Накладом Української Видавничої Спілки «Громада», 1926. – 15 с.
14. Християнство й комунізм // Правда. – 1929. – Серія 1. – Число 11. – 15 с.
15. Pastoral Constitution of the Church in the Modern World / The Documents of Vatican II. – New York, 1966. – P. 183-316.

Рецензенти: Пронь С.В.– д.і.н., професор;
Коваль Г.В.– к.політ.н., в.о. доцента.

© Яцишин У.В., 2009

Надійшла до редакції 25.09.2009 р.